

УДК 331.5
JEL Classification: F51; H56; I18; J62; R58
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-268-277>

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

© 2024 ХОРОШЕВ М. І.

УДК 331.5
JEL Classification: F51; H56; I18; J62; R58

Хорошев М. І. Ефективність системи соціального захисту в Україні в умовах війни

Статтю присвячено комплексному аналізу соціально-економічної ситуації в Україні в умовах повномасштабної війни, що розпочалася у лютому 2022 року. Военний конфлікт спричинив значні соціально-економічні зміни, зокрема падіння виробничих потужностей, скорочення інвестицій, руйнування інфраструктури, а також поглиблення соціальної нерівності та еміграційних процесів. У статті розглянуто чотири основні аспекти соціально-економічного впливу війни: економічні наслідки, соціальні зміни, відновлення інфраструктури та вплив на соціальні послуги. Економічні наслідки війни характеризуються різким спадом валового внутрішнього продукту (ВВП), зростанням безробіття та зниженням доходів населення. Крім того, війна призвела до значного збільшення державних витрат на оборону та відновлення, що створило додаткові виклики для фінансової стабільності країни. Соціальні зміни зумовлюють масові переміщення населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та біженців, що спричинило додаткове навантаження на систему соціального захисту. Також війна негативно вплинула на психологічний стан громадян, спричинивши зростання рівня тривожності та посттравматичних стресових розладів. Важливою складовою відновлення країни є реконструкція зруйнованої інфраструктури, зокрема житлового фонду, промислових об'єктів та соціальних установ. Оцінка масштабів руйнувань і темпів відновлювальних робіт є важливим завданням для визначення подальших кроків у відновленні країни. Соціальні послуги, зокрема охорона здоров'я та освіта, зазнали значних змін під впливом війни, що призвело до необхідності їхньої адаптації до нових умов. Дослідження базується на аналізі офіційних статистичних джерел, соціологічних опитувань і фокус-груп, що дозволяє отримати всебічне розуміння соціально-економічних наслідків війни в Україні. Використання кількісних і якісних методів забезпечує детальний підхід до вивчення як демографічних, так і соціальних змін, що відбуваються під впливом війни. Дослідження дозволяє сформулювати рекомендації для пом'якшення негативних ефектів війни, підтримки економічного відновлення та забезпечення соціальної стабільності в довгостроковій перспективі. Актуальність теми полягає у необхідності комплексного підходу до розуміння соціально-економічних процесів в умовах війни, що дозволить розробити стратегії для відновлення та подальшого розвитку України.

Ключові слова: повномасштабна війна, безробіття, внутрішньо переміщені особи, соціальні видатки.

Рис.: 3. **Бібл.:** 32.

Хорошев Максим Ігорович – аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)
E-mail: mkhoroshev96@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4356-0268>

UDC 331.5
JEL Classification: F51; H56; I18; J62; R58

Khoroshev M. I. The Efficiency of the Social Protection System in Ukraine During the Wartime

The article is devoted to a comprehensive analysis of the socioeconomic situation in Ukraine in the context of the full-scale war launched in February 2022. The military conflict has caused significant socioeconomic changes, including a drop in production capacity, a reduction in investment, the destruction of infrastructure, as well as the deepening of social inequality and emigration processes. The article examines four main aspects of the socioeconomic impact of the war: economic consequences, social changes, infrastructure restoration, and impact on social services. The economic consequences of the war are characterized by a sharp decline in gross domestic product (GDP), rising unemployment and declining incomes. In addition, the war has led to a significant increase in public spending on defense and reconstruction, which has created additional challenges for the country's financial stability. Social changes cause mass displacement of the population, in particular internally displaced persons and refugees, which has caused an additional burden on the social protection system. The war also negatively affected the psychological state of citizens, causing an increase in the level of anxiety and post-traumatic stress disorders. An important component of the country's recovery is the reconstruction of destroyed infrastructure, including housing, industrial facilities and social institutions. Assessing the scale of destruction and the pace of reconstruction work is an important task to determine the next steps in the reconstruction of the country. Social services, in particular health care and education, have undergone significant changes under the influence of the war, which has led to the need to adapt them to new conditions. The study is based on the analysis of official statistical sources, sociological surveys and focus groups, which allows you to gain a comprehensive understanding of the socioeconomic consequences of the war in Ukraine. The use of quantitative and qualitative methods provides a detailed approach to the study of both demographic and social changes occurring under the influence of war. The study makes it possible to formulate recommendations to mitigate the negative effects of the war, support economic recovery and ensure social stability in the long term. The relevance of the topic lies in the need for an integrated approach to understanding socioeconomic processes during the wartime, which will allow developing strategies for the recovery and further development of Ukraine.

Keywords: full-scale war, unemployment, internally displaced persons, social spending.

Fig.: 3. **Bibl.:** 32.

Khoroshev Maksym I. – Postgraduate Student, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)
E-mail: mkhoroshev96@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4356-0268>

В умовах повномасштабної війни в Україні соціальні програми та державна підтримка набули критичної важливості для забезпечення соціальної стабільності та захисту життєвих стандартів населення. Війна, що розгорнулася на території країни, вплинула на всі аспекти життя, зокрема, на соціальну політику, яка включає пенсійне забезпечення, допомогу безробітним, підтримку внутрішньо переміщених осіб і військових.

Система пенсійного забезпечення в Україні, що до війни функціонувала в рамках солідарного принципу, зазнала значних змін. Війна та економічні потрясіння, зокрема, інфляція та демографічні зміни, спонукали уряд до перегляду механізму індексації пенсій та перегляду умов для виходу на пенсію. Відповідно, було запроваджено нові підходи до розрахунку пенсійних виплат, що враховують сучасні економічні умови.

Програма допомоги безробітним, яка до війни забезпечувала підтримку у випадку втрати роботи, також зазнала суттєвих змін. В умовах війни та економічної кризи уряд скоротив максимальний термін виплат допомоги, зменшив її розмір до мінімальної заробітної плати та впровадив нові умови для реєстрації безробітних. Ці зміни були частково обумовлені економічними викликами, що виникли внаслідок пандемії та війни.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО), чисельність яких різко зросла після початку війни, стали об'єктом особливої уваги з боку держави та волонтерських організацій. Надання соціальної допомоги, яка включає щомісячні виплати та допомогу в забезпеченні основних потреб, стало важливим елементом підтримки. Проте нові умови для продовження допомоги, такі як обмеження для осіб, що перебувають за кордоном, створили нові виклики.

Окрему увагу було приділено соціальній допомозі для військових, яка включає додаткові виплати, можливості лікування і реабілітації, а також пільгові програми кредитування для придбання житла. Уряд запровадив нові форми підтримки, такі як надбавки для різних категорій військових, пільгові іпотечні кредити та безкоштовне медичне обслуговування. Однак деякі зміни, такі як скасування частини виплат, спричинили суспільне обурення і стали предметом дискусій.

Соціальна політика в Україні в умовах війни характеризується порівняно нетривалою адаптацією до нових реалій, які постійно змінюються. Характер такого пристосування далеко не завжди має позитивні наслідки для суб'єктів проведення політики.

Останні дослідження акцентують свою увагу на глибоких економічних наслідках повномасштабної війни, зокрема, на падінні ВВП, інфляції та збільшенні державного боргу. Війна викликає значні витрати на оборону і відновлення інфраструктури, що призвело до економічної дестабілізації. Публікації підкреслюють зростання соціальної нерівності, безробіття та еміграції. Війна погіршує соціальні умови життя, посилює соціальну напругу. Нами було проаналізовано роботи таких авторів, як Т. Грень [12], О. Панькова [27], О. Іщенко [27], О. Касперович [27], Г. Міщук [23], Г. Юрчик [23], А. Карпенко [15], Н. Карпенко [15], О. Сенік [15], О. Іляш [14], Р. Лупак [14], Н. Качмар [14], Н. Жовнір [13], З. Бараник [2], Ю. Іриневиц [2], К. Бондаревська [7–9], Г. Бойківська [6], С. Гладун [6], О. Кутня [6], В. Гмиря [11], О. Поплавська [29], Н. Поляк [29], С. Беньковський [4], В. Ковач [16], І. Штундер [32], Т. Бурлай [10], Д. Дмитрук [10], В. Костиця [10], Р. Левін [10], В. Онікієнко [24], В. Безпаленко [3].

Під час аналізу праць зазначених авторів було з'ясовано, що соціальна політика в умовах війни є набагато більш складним і багатограним процесом порівняно з умовами мирного часу. Серед найбільш розроблених аспектів слід зазначити такі як: соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам, особлива підтримка військових та їхніх родин, вплив економічної нестабільності на сталість і стабільність соціального захисту, а також роль державних інституцій у забезпеченні базових потреб громадян. Крім того, розробляються питання житлового забезпечення, реабілітації постраждалих та адаптації соціальних програм до нових умов.

Водночас слід зазначити, що більшості публікацій бракує системності у висвітленні впливу війни на соціальну політику. Зазвичай аналіз обмежується окремими її складовими, в той час як, з урахуванням різкого скорочення ресурсів фінансування заходів соціальної політики, існує потреба саме у комплексному підході, який дозволяє більш обґрунтовано вибудовувати пріоритети витрачання обмежених ресурсів на вирішення найбільш гострих потреб.

Виходячи з актуальності та ступеня наукової розробки проблеми ми поставили за мету статті виявлення та розкриття впливу тривалих кризових ситуацій, зокрема повномасштабної війни з Росією, на політику соціального захисту в Україні загалом. Стаття спрямована на оцінку змін окремих елементів системи соціального забезпечення (таких як пенсійне забезпечення, допомога з безробіття, підтримка внутрішньо переміщених осіб та соціальні виплати для військових) з позицій до-

тримання принципу ефективності соціальної політики в умовах війни.

Постановка завдання включає всебічний аналіз трансформацій у системі соціального захисту, зокрема, розгляд змін у пенсійному забезпеченні, допомозі з безробіття, підтримці ВПО та соціальних виплатах для військових. Необхідно визначити, які соціальні програми були адаптовані або запроваджені у відповідь на кризові ситуації, а також оцінити ефективність цих заходів у контексті забезпечення соціального захисту. Аналіз охоплює періоди до і після початку війни, зокрема, зміни в соціальних виплатах та їхній вплив на економічний стан населення. Важливим аспектом є також розгляд довгострокових наслідків для соціальної політики та рекомендації для подальших реформ.

Аналіз соціально-економічної ситуації в Україні в контексті повномасштабної війни з лютого 2022 року потребує всебічного та детального підходу, який поєднує як кількісні, так і якісні методи дослідження. Для цього обрано комбінований підхід, що дозволяє врахувати всі аспекти соціально-економічних змін, які відбуваються під впливом війни. Кількісні методи включають аналіз статистичних даних, в той час як якісні методи орієнтовані на збирання та аналіз соціологічних даних через опитування та фокус-групи. Цей підхід дозволяє отримати глибше розуміння демографічних та соціальних процесів, які відбуваються під впливом війни.

Дослідження базується на аналізі офіційних статистичних джерел, таких як звіти урядових органів та дані міжнародних організацій, що надають об'єктивні дані про демографічні зміни в Україні під час війни. Соціологічні опитування та фокус-групи використовуються для дослідження соціальних наслідків конфлікту на рівні населення, включаючи вплив на психічний стан, установки та відношення.

Дослідження має спостережний характер і базується на аналізі вторинних даних, таких як офіційні статистичні джерела, наукові публікації та звіти міжнародних організацій.

Для забезпечення об'єктивності та достовірності дослідження використано офіційні статистичні джерела, звіти міжнародних організацій (наприклад, ООН, МОМ) та наукові публікації з економіки та соціології.

Дослідження обмежується наявністю доступних даних і може відображати лише частковий обсяг соціально-економічних змін, що відбуваються під час війни. Незважаючи на це, ретельний аналіз доступних ресурсів дозволяє отримати важливі

узагальнення та рекомендації для подальших досліджень та стратегій управління.

З 2014 року українська економіка стикається з важкими викликами через російську агресію, яка почалася з анексії Криму та війни на Донбасі. Це призвело до різкого падіння реального ВВП у 2014–2015 роках. Проте згодом економіка почала відновлюватися завдяки впровадженню реформ. Однак 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення Росії знову зупинило економічне зростання, призвівши до падіння ВВП на 29 % у 2022 році. Соціальні наслідки війни були руйнівними: мільйони людей втратили домівки, роботу, а купівельна спроможність населення значно знизилася. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зростає з 1,5 млн до 4,9 млн під час вторгнення, хоча реальна цифра може бути значно вищою, оскільки не всі реєструються як ВПО [18].

За межами України опинилося приблизно 7,6 млн українців, за оцінками ООН станом на листопад 2022 року. Близько 2,8 млн людей перебували в Росії та Білорусі, частково через примусову депортацію. У Європі тимчасовий захист отримали 4,9 млн осіб, більшість з яких жінки та діти. Водночас, за словами Урсули фон дер Ляєн, до вересня 2022 року 5 млн з 8 млн українців, які виїхали до ЄС, повернулися додому [17].

Війна також погіршила ситуацію з бідністю: понад 20 % населення України живе за межею бідності, і допомоги потребують близько 17,7 млн осіб. Зростання цін на продовольство та транспорт негативно вплинуло на менш забезпечені домогосподарства [25].

У зв'язку з військовими діями на тимчасово окупованих територіях виникли проблеми з виплатами пенсій та соціальної допомоги, і 300 000 українців не отримували соціальних виплат у червні 2022 року. Хоча з другої половини 2022 року економічна ситуація почала стабілізуватися, безробіття залишалося на рівні близько 20 % [5]. На червень 2023 року реальний ВВП прогнозувався на рівні зростання 3–4 %, хоча економічна активність ще значно нижча за рівень 2021 року через збереження бойових дій і руйнування інфраструктури.

Як ми бачимо на рис. 1, видатки на соціальне забезпечення України за період 2019–2023 рр. значно зросли через економічні й соціальні виклики. У 2019 році видатки становили 321,8 млрд грн, тоді як у 2023 році вони зросли до 514,1 млрд грн. Зростання на 60 % обумовлене війною, демографічними змінами та інфляцією.

Видатки на соціальне забезпечення, млрд грн

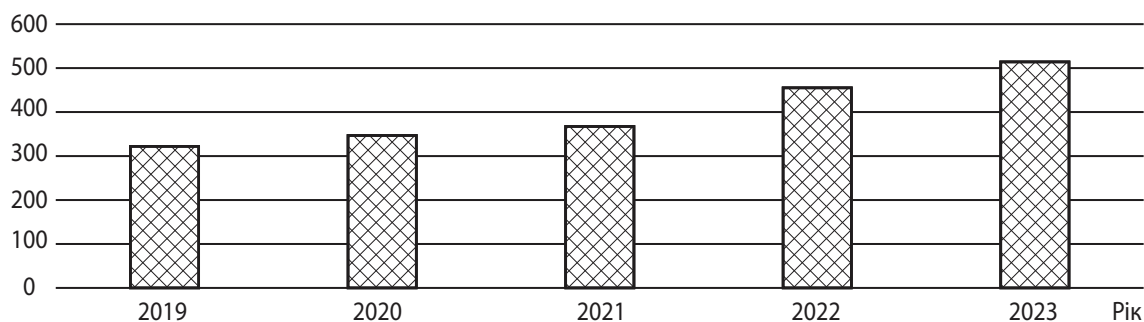

Рис. 1. Видатки на соціальне забезпечення в Україні в 2019–2023 роках

Джерело: складено автором за [21].

Війна призвела до збільшення кількості осіб, які потребують соціальної допомоги: ВПО, військові, ветерани, родини загиблих і постраждалих.

Значне підвищення соціальних видатків також пов'язане з індексацією виплат для підтримки пенсіонерів, безробітних, військових та інших категорій населення, а також для забезпечення продовольчої, медичної та гуманітарної допомоги. У майбутньому, з огляду на необхідність відновлення після війни, очікується, що соціальні видатки залишатимуться високими для реабілітації постраждалих від війни та підтримки найбільш уразливих категорій [1].

Пенсії. Основна пенсійна система в Україні базується на державній розрахунковій системі (РАУГ), тоді як недержавні пенсійні програми залишаються недорозвиненими через обмежений біржовий ринок і високі ризики. Пенсійний вік для обох статей становить 60 років, при цьому жінки повинні мати 30 років страхового стажу, а чоловіки – 35 років, щоб отримати пенсію за віком. Розмір пенсії розраховується за спеціальною фор-

мулою, але не може бути нижчим за мінімальний рівень, встановлений на рівні прожиткового мінімуму.

Війна, яка розпочалася в лютому 2022 року, мала значний вплив на пенсійну систему. Своєчасна виплата пенсій стала критично важливою, оскільки багато пенсіонерів через бойові дії стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або виїхали за кордон. За даними Міжнародної організації міграції, приблизно 1,2 млн пенсіонерів стали ВПО, що становило 20,6 % від усіх ВПО [19]. Щоб зменшити рівень бідності, уряд України у 2022 році провів індексацію пенсій, затверджену до початку повномасштабного вторгнення, а в 2023 році була проведена чергова індексація. Підвищення мінімальних пенсій відповідало зростанню прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Пенсіонери старшого віку отримали додаткові виплати. Станом на 1 січня 2023 року середній розмір пенсії становив 4 623 грн (126 доларів США), що на 15,8 % більше, ніж рік тому [17].

Аналіз даних за 2019–2023 роки показує, що кількість пенсіонерів в Україні поступово зменшу-

Кількість пенсіонерів, млн осіб

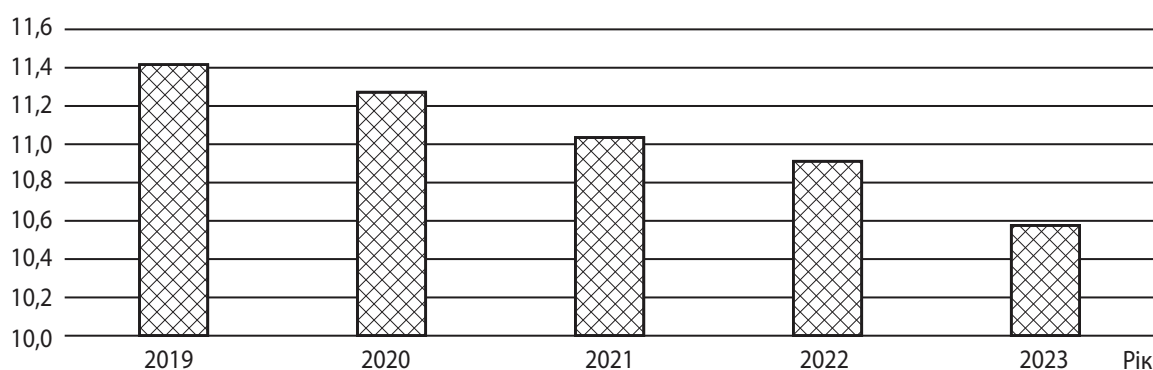

Рис. 2. Кількість пенсіонерів в Україні в 2019–2023 рр.

Джерело: складено автором за [31].

валася. У 2019 році вона становила 11,4 млн осіб, а в 2023 році знизилася до 10,6 млн, тобто зменшилась більш ніж на 800 тис. осіб. Основними причинами цього скорочення є демографічні фактори, такі як низька народжуваність у попередні десятиліття, старіння населення, міграція пенсіонерів, а також зростання смертності серед старших вікових груп, особливо через війну та пандемію COVID-19. Війна призвела до міграції великої кількості пенсіонерів та їхніх труднощів з отриманням пенсій на тимчасово окупованих територіях.

У 2023 році бюджет Пенсійного фонду України був запланований на рівні 768,9 млрд грн, з яких 451,1 млрд грн – власні доходи Фонду, а решта – трансферти з державного бюджету. За перше півріччя 2023 року доходи Фонду склали 378,3 млрд грн, що дозволило забезпечити своєчасні виплати пенсій. У грудні 2022 року Пенсійний

фонд навіть мав профіцит, що стало рідкістю для України. Виплати пенсій на тимчасово окупованих територіях продовжувалися, щоб уникнути бідності серед пенсіонерів [28].

Таким чином, пенсійна система України зазнала суттєвих змін під впливом війни, але уряд продовжує працювати над підтримкою пенсіонерів, незважаючи на виклики, пов'язані з конфліктом та економічними труднощами.

Допомога з безробіття. Протягом воєнного стану в Україні держава зберегла систему виплат допомоги з безробіття, але впровадила суттєві зміни. З вересня 2022 року парламент скоротив максимальний термін виплат допомоги з безробіття з попередніх 120–360 днів до 90 днів, а також обмежив можливість дострокового виходу на пенсію. Крім того, сума допомоги зменшена до розміру мінімальної заробітної плати, незалежно від страхового стажу.

Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб

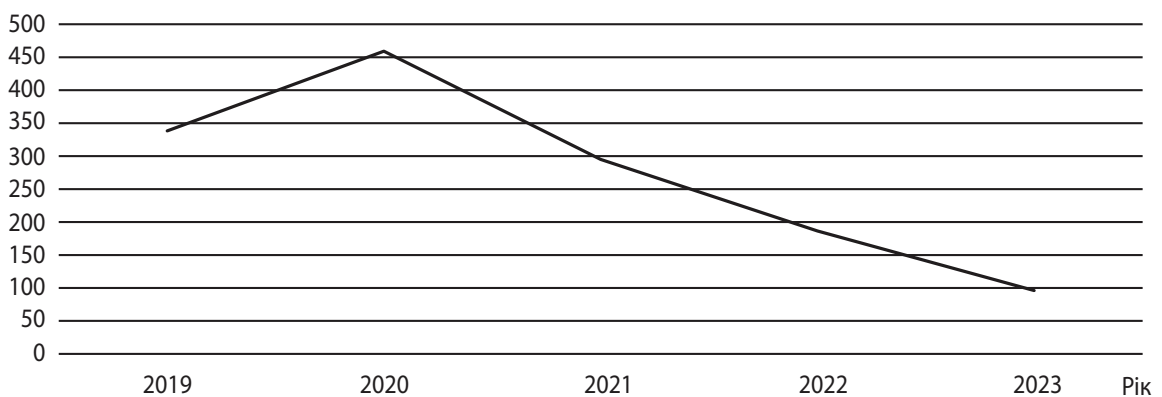

Рис. 3. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні в 2019–2023 рр. .

Джерело: складено автором за [22].

Аналіз даних про кількість зареєстрованих безробітних в Україні за 2019–2023 роки дозволяє виявити важливі тенденції. У 2019 році кількість зареєстрованих безробітних становила 338,2 тис. осіб, однак у 2020 році цей показник зріс до 459,2 тис. осіб. Основною причиною різкого зростання стала пандемія COVID-19, що спричинила обмеження на ринку праці та зупинку багатьох секторів економіки. Підприємства зменшили обсяги виробництва або повністю припинили роботу, що призвело до збільшення рівня безробіття.

У 2021 році кількість зареєстрованих безробітних зменшилася до 295 тис. осіб, що могло бути результатом поступового відновлення економіки після найбільш критичних етапів пандемії, а також впровадження державних програм підтримки зайнятості. Проте у 2022 році, незважаючи на поча-

ток повномасштабної війни, кількість зареєстрованих безробітних ще більше скоротилася – до 186,5 тис. осіб. Це зниження пояснюється мобілізацією населення, призовом до Збройних сил України, втратою контролю над частиною територій, а також міграцією.

У 2023 році кількість зареєстрованих безробітних ще більше скоротилася – до 96,1 тис. осіб. Це дуже низький показник, який можна пояснити тривалою мобілізацією, масовою міграцією за кордон, втратою доступу до офіційної реєстрації безробітних на окупованих територіях або в зонах бойових дій.

Отже, зменшення кількості зареєстрованих безробітних з 2020 року не обов'язково свідчить про покращення ситуації на ринку праці. Вплив таких факторів, як пандемія, війна,

мобілізація та міграція, суттєво зменшив кількість людей, які можуть або хочуть реєструватися як безробітні, що впливає на загальні показники безробіття.

Допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО). До повномасштабного вторгнення Росії в Україну було зареєстровано близько 1,5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Після лютого 2022 року ця кількість суттєво зростає. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), на кінець 2022 року кількість ВПО сягала 5,9 млн після пікового значення 8,0 млн у травні 2022 року. Міністерство соціальної політики України повідомляє про 4,9 млн ВПО на кінець 2022 року, з яких 3,5 млн стали ВПО після початку повномасштабного вторгнення. У травні 2023 року МОМ оцінила кількість ВПО в 5,1 млн осіб [18].

Зареєстровані ВПО мають право на соціальну допомогу для покриття основних витрат. Щомісячні виплати становлять 3000 гривень (приблизно 93 долари США) на дитину або особу з інвалідністю та 2000 гривень (близько 62 долари США) на кожну іншу особу. У 2023 році виплати автоматично продовжувалися без додаткових звернень. Проте з серпня 2023 року були переглянуті критерії надання допомоги, і вона була продовжена до січня 2024 року лише для тих, хто відповідає новим умовам. Допомога не надається тим, хто перебуває за кордоном більше 30 днів без вагомих причин або повернувся на попереднє місце проживання. Крім того, виплати були припинені тим, чий середньомісячний дохід на сім'ю перевищує 9444 грн [20].

Місцеві волонтерські організації відіграли важливу роль у наданні допомоги ВПО, забезпечуючи продовольство, товари першої необхідності та житло для переселенців. У більш безпечних районах громади організовували притулки, часто на базі шкіл. Для підтримки ВПО, які втратили доходи, уряд запровадив програму субсидованого працевлаштування, яка компенсувала роботодавцям витрати на заробітну плату для ВПО протягом двох місяців.

Соціальні виплати стали основним джерелом доходу для багатьох ВПО: 49 % домогосподарств ВПО отримують соціальну допомогу як головне джерело доходу, тоді як для 38 % домогосподарств основним джерелом доходу є заробітна плата. На відміну від попередніх етапів війни, уряд і місцеві органи влади активно забезпечують житло для ВПО, зокрема через створення модульних житлових районів та сіл, а також надають пільги на оплату житлово-комунальних послуг [18; 20].

Соціальна допомога військовим. З початком повномасштабної війни в Україні було запроваджено нові форми соціальної допомоги для військових, які включають додаткові виплати, можливості лікування, реабілітації, а також пільгові програми кредитування для придбання житла. Одним із перших кроків уряду стало введення надбавок для військовослужбовців Сил Спеціальних Операцій ЗСУ, які становили від 6,2 до 12,4 тис. грн залежно від посади. Ці виплати розповсюджувалися на всіх військових, за винятком строковиків. З 28 лютого 2022 року були введені додаткові виплати для бійців ЗСУ, СБУ, розвідки та прикордонної служби. Військові, які перебувають на фронті, отримували до 100 тис. грн на місяць, а інші категорії військових – 30 тис. грн [30].

У березні 2022 року ці виплати поширили на строковиків, Державну кримінальну виконавчу службу, а також на військових, що перебували на лікуванні чи в полоні (за винятком тих, хто добровільно здався в полон). Проте 25 січня 2023 року відбулась суттєва зміна: виплата в 30 тис. грн для військових у тилу була скасована, і залишилася тільки для тих, хто перебуває на фронті. Це було зроблено з метою оптимізації витрат державного бюджету. Водночас мінімальне щомісячне грошове забезпечення для військових було підвищено: для ДСНС і поліції воно становило 17 тис. грн, а для ЗСУ, Нацгвардії та Держприкордонслужби — 20,1 тис. грн [30].

Скасування цих виплат викликало значне обурення серед громадськості, що спричинило розробку законопроекту про повернення надбавок через скорочення зарплат держслужбовців і керівників державних підприємств.

Окрім того, сім'ї загиблих військових отримують одноразову виплату в розмірі 15 млн грн, розподілену між членами родини протягом 40 місяців. Також передбачено одноразові виплати для сімей загиблих волонтерів і волонтерів, які отримали інвалідність, у розмірі 500 прожиткових мінімумів і від 150 до 250 мінімумів відповідно [30].

Медичні заклади МВС та Міноборони забезпечують безоплатне медичне обслуговування для військових, поліцейських і рятувальників. Крім того, в серпні 2022 року була затверджена програма пільгового кредитування «Оселя», яка дозволяє ветеранам, учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам сімей загиблих оформити іпотеку через додаток «Дія» на придбання житла за річною ставкою 3% із мінімальним початковим внеском у 20%. Вже 782 військовослужбовці скористалися цією програмою станом на жовтень 2022 року [26].

ВИСНОВКИ

Соціальна політика України в умовах війни пройшла швидку адаптацію до нових викликів, спрямовану на підтримку найуразливіших категорій населення, таких як пенсіонери, безробітні, внутрішньо переміщені особи (ВПО) та військові. Проте ефективність цих ініціатив значною мірою залежить від здатності уряду гнучко реагувати на постійно змінювані умови та виклики.

Одним із ключових напрямів стало реформування пенсійної системи, що передбачає індексацію пенсій відповідно до інфляційних процесів і підвищення прожиткового мінімуму. Це дозволило дещо покращити становище пенсіонерів, проте зміна демографічної структури країни та зменшення кількості працюючого населення створюють ризики для стійкості пенсійної системи. Прикладним аспектом розробки політики є необхідність більш активного впровадження накопичувальної пенсійної системи, що зменшить залежність від бюджетних ресурсів і створить можливості для підвищення пенсійних виплат.

У сфері безробіття соціальні ініціативи були спрямовані на зменшення рівня залежності безробітних від соціальної допомоги та сприяння їхній реінтеграції у ринок праці. Хоча максимальний термін виплат і суми були скорочені, одночасно було запроваджено програми з перекваліфікації та підтримки працевлаштування для внутрішньо переміщених осіб. Це приклад прагматичного підходу до активної соціальної політики, яка поєднує допомогу із заохоченням до економічної активності.

Підтримка ВПО є однією з найгостріших проблем, оскільки кількість внутрішньо переміщених осіб зростає до небачених масштабів. Соціальна допомога для них включає грошові виплати, житлову підтримку, а також продовольчі ресурси. Для більш ефективної реалізації цих програм необхідно впроваджувати механізми моніторингу й оцінки на місцевому рівні, що дозволить більш продумано надавати допомогу найбільш потребуючим і запобігати соціальній ізоляції цієї групи.

У контексті підтримки військових уряд запровадив значні грошові виплати, пільгові програми для житла та безкоштовне медичне обслуговування. Важливим аспектом розробки політики для цієї групи є забезпечення стійкості цих програм у довгостроковій перспективі, особливо з огляду на можливі фінансові обмеження державного бюджету. Для цього необхідно залучати міжнародну допомогу та активізувати співпрацю з волонтерськими організаціями, що можуть відігравати додаткову роль у підтримці військових і їхніх сімей.

Отже, соціальна політика в Україні під час війни вимагає як негайних, так і довгострокових рішень, спрямованих на адаптацію до нових викликів. Важливо розвивати механізми постійного моніторингу і корегування програм, а також забезпечити залучення ресурсів для підтримки найбільш вразливих категорій населення. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. The World Bank. International bank for reconstruction and development. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099105408022290169/pdf/P179456044b242050b5ed0b8ae55bfe32f.pdf>
2. Бараник З. П., Іриневиц Ю. В. Соціальний захист молоді на ринку праці: статистичний аспект. *Вчені записки*. 2014. Вип. 16. С. 125–131.
3. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. 2022. № 4. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>
4. Беньковський С. Ю., Зелений В. І. Соціально-правові засади стратегії розвитку держави в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.32>
5. Бетлій О., Мовчан В. Соціальна політика в Україні у воєнний час. URL: <http://www.ier.com.ua/files/Projects>
6. Бойківська Г. М., Гладун С. О., Кутня О. М. Теоретичні аспекти дослідження проблеми зайнятості осіб з інвалідністю. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 4. С. 35–39.
7. Бондаревська К. В. Нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки в Україні та світі. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. №3 (89). С. 83–90.
8. Бондаревська К. В. Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України: напрями розробки та реалізації. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 238–244.
9. Бондаревська К. В. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в контексті соціальної безпеки держави. *Проблеми економіки*. 2019. № 3. С. 255–262.
10. Бурлай Т. В., Дмитрук Д. А., Костриця В. І., Левін Р. Я. Політика соціальної якості: теорія та міжнародні підходи в контексті завдань повоєнної реконструкції України. *Український соціум*. 2022. № 3. С. 9–30.
11. Гмиря В. П. Продовольча безпека як головний вектор розвитку економіки країни. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. № 6. С. 8–13.
12. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту території в умовах війни. *Вчені*

- записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. С. 81–84.
13. Міхатіло Д., Воронкова К., Жовнір Н. М. Повоєний ринок праці в Україні // Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій : матеріали II Міжнар. наук.–практ. Інтернет-конф., 06 черв. 2024 р. Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2024. С. 254–255.
 14. Іляш О. І., Лупак Р. Л., Качмар Н. М. Необхідність системного реформування соціальної політики для забезпечення ринку праці західних регіонів. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 285–292.
 15. Карпенко А. В., Карпенко Н. М., Сенік О. І. Роль соціальної відповідальності в період розбудови економіки України. *Економіка та підприємництво*. 2015. № 5. С. 23–29.
 16. Ковач В. О. Основні напрямки регулювання державної політики у сфері зайнятості населення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. С. 200–210
 17. Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М., Мироненко О., Левченко Є. Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. 2023. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukrainski-bizhenczi.-majbutne-za-kordonom-ta-plani-na-povernennya.-treyahvilya-doslidzhennya.pdf>
 18. Міжнародна організація міграції. Україна – звіт про внутрішнє переміщення в Україні. 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukrainazvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund>
 19. Міністерство соціальної політики України. Виплата пенсій пенсіонерам-ВПО, які не пройшли ідентифікацію, відновлюється після її проходження. 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23697.html?PrintVersion>
 20. Міністерство соціальної політики України. Перша частина ВПО, які мають право на продовження виплати допомоги ще на 6 місяців. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolitykypersha-chastyna-vpo-iaki-maiut-pravo-na-prodovzhennia-vyplaty-dopomohy-shche-na-6-misiatsiv-z-bereznia-2024-roku-otrymaly-vyplaty-za-berezen>
 21. Видатки на соціальну допомогу // Міністерство фінансів. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance
 22. Кількість зареєстрованих безробітних // Мінфін. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/>
 23. Міщук Г. Ю., Юрчик Г. М. Проблеми реалізації соціальної політики у забезпеченні зайнятості осіб з інвалідністю в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 1. С. 71–77.
 24. Онікієнко В. В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретро аналіз, проблеми, шляхи вирішення : [наук.-аналіт. моногр.]. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2013. 456 с.
 25. ООН. Оцінка впливу війни на людей виявила масштабні наслідки російського вторгнення для українського суспільства. 2023. URL: <https://ukraine.un.org/uk/237104>
 26. Пам'ятка учасникам російсько-української війни. Права, обов'язки та гарантії соціального захисту. 2023. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/pamyatka-uchasnykavijny_2023-13-10-1.pdf
 27. Панькова О. В., Іщенко О. В., Касперович О. Ю. Соціально-трудова сфера України у контексті новітніх викликів цифровізації економіки // *Scientific achievements of modern society : abstracts of VIII International scientific and practical conference, Liverpool, United Kingdom, 1–3 April 2020* / [ed. Komarytsky M. L.]. Liverpool, 2020. P. 615–623.
 28. Кабінетом Міністрів затверджено бюджет Пенсійного фонду України на 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinetom-ministrivzatverdzheno-biudzheth-pensiinoho-fondu-ukrainyna-2023>
 29. Поплавська О. М., Поляк Н. О. Державна політика зайнятості: здобутки та перешкоди на шляху подолання бідності в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 233–241
 30. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
 31. Сологуб І. Скільки в Україні пенсіонерів та які пенсії вони отримують? URL: <https://voxukraine.org/skilky-v-ukrayini-pensioneriv-ta-yaki-pensiyivony-otrymuuyut>
 32. Штундер І. О. Природа стійкості соціальної сфери в умовах шоків впливів. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С. 11–16.

REFERENCES

- Baranyk, Z. P., and Irynevych, Yu. V. "Sotsialnyi zakhyst molodi na rynku pratsi: statystychnyi aspekt" [Social Protection of Youth in the Labor Market: Statistical Aspect]. *Vcheni zapysky*, no. 16 (2014): 125-131.
- Benkovskiy, S. Yu., and Zeleniy, V. I. *Sotsialno-pravovi zasady stratehii rozvytku derzhavy v umovakh povnomasshtabnoi ahresii RF proty Ukrainy* [Socio-legal Principles of the Strategy of State Development in the Conditions of Full-scale Aggression of the Russian Federation Against Ukraine]. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.32>
- Betlii, O., and Movchan, V. "Sotsialna polityka v Ukraini u voiennyi chas" [Social Policy in Wartime Ukraine]. <http://www.ier.com.ua/files/Projects>

- Bezpalenko, O. V. "Vektory sotsialnoi polityky dlia Ukrainy v umovakh vyklykiv viiny" [Vectors of Social Policy for Ukraine Under the Challenges of War]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriiia : ekonomika ta upravlinnia*, no. 4 (2022). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>
- Boikivska, H. M., Hladun, S. O., and Kutnia, O. M. "Teoretychni aspekty doslidzhennia problemy zainiatosti osib z invalidnistiu" [Theoretical Aspects of the Study of the Problem of Employment of Persons With Disabilities]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 4 (2021): 35-39.
- Bondarevska, K. V. "Normatyvno-pravove zabezpechenia sotsialnoi bezpeky v Ukraini ta sviti" [Regulatory and Legal Provision of Social Security in Ukraine and the World]. *Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi*, no. 3(89) (2022): 83-90.
- Bondarevska, K. V. "Stratehiia zabezpechennia sotsialnoi bezpeky na rynku pratsi Ukrainy: napriamy rozrobky ta realizatsii" [Strategy for Ensuring Social Security in the Labor Market of Ukraine: Directions of Development and Implementation]. *Biznes Inform*, no. 12 (2020): 238-244.
- Bondarevska, K. V. "Suchasni tendentsii rozvytku rynku pratsi v konteksti sotsialnoi bezpeky derzhavy" [Current Trends in the Development of the Labor Market in the Context of Social Security of the State]. *Problemy ekonomiky*, no. 3 (2019): 255-262.
- Burlai, T. V. et al. "Polityka sotsialnoi yakosti: teoriia ta mizhnarodni pidkhoty v konteksti zavdan povoiennoi rekonstruksii Ukrainy" [Policy of Social Quality: Theory and International Approaches in the Context of Tasks of Post-war Reconstruction of Ukraine]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 3 (2022): 9-30.
- Hmyria, V. P. "Prodovolcha bezpeka yak holovnyi vektor rozvytku ekonomiky krainy" [Food Safety as the Main Vector of Economic Development of the Country]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 6 (2019): 8-13.
- Hren, T. Ya. "Osoblyvosti realizatsii polityky sotsialnoho zakhystu terytorii v umovakh viiny" [Peculiarities of the Implementation of the Policy of Social Protection of the Territory in the Conditions of War]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia : Publichne upravlinnia ta administruvannia*, no. 6 (2022): 81-84.
- Iliash, O. I., Lupak, R. L., and Kachmar, N. M. "Neobkhdnist systemnoho reformuvannia sotsialnoi polityky dlia zabezpechennia rynku pratsi zakhidnykh rehioniv" [The Necessity of Reforming the System of Social Policies to Ensure the Labor Market Development in the Western Regions of Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2015): 285-292.
- "Kabinetom Ministriv zatverdzheno biudzheth Pensiiinoho fondu Ukrainy na 2023" [The Cabinet of Ministers Approved the Budget of the Pension Fund of Ukraine for 2023]. <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinetom-ministriv-zatverdzheno-biudzheth-pensiiinoho-fondu-ukrainy-na-2023>
- "Kilkist zareiestrovanykh bezrobitnykh" [Number of Registered Unemployed]. Minfin. 2023. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/>
- Karpenko, A. V., Karpenko, N. M., and Senyk, O. I. "Rol sotsialnoi vidpovidalnosti v period rozbudovy ekonomiky Ukrainy" [The Role of Social Responsibility in the Period of Economic Development of Ukraine]. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 5 (2015): 23-29.
- Kovach, V. O. "Osnovni napriamky rehuliuвання derzhavnoi polityky u sferi zainiatosti naselennia" [The Main Directions of Regulation of State Policy in the Sphere of Population Employment]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4 (2020): 200-210.
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
- "Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Persha chastyna VPO, yaki maiut pravo na prodovzhennia vyplaty dopomohy shche na 6 misiatsiv" [Ministry of Social Policy of Ukraine. The First Part of IDPs, Who Have the Right to Extend the Payment of Benefits for Another 6 Months]. 2024. <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-persha-chastyna-vpoiaki-maiut-pravo-na-prodovzhennia-vyplaty-dopomohy-shche-na-6-misiatsiv-z-bereznia-2024-roku-otrymaly-vyplaty-za-berezen>
- "Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Vyplata pensii pensioneram-VPO, yaki ne proishly identyfikatsiiu, vidnovliuietsia pislia yii prokhozhenia" [ENGLISH-UA Ministry of Social Policy of Ukraine. Payment of Pensions to IDP Pensioners Who Have Not Passed Identification Is Resumed After It Is Passed]. 2023. <https://www.msp.gov.ua/news/23697.html?PrintVersion>
- "Mizhnarodna orhanizatsiia mihratsii. Ukraina - zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini" [International Organization for Migration. Ukraine - Report on Internal Displacement in Ukraine]. 2022. <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalno-go-naselennya-raund>
- Mikhatilo, D., Voronkova, K., and Zhovnir, N. M. "Povoiennyi rynek pratsi v Ukraini" [The Post-war Labor Market in Ukraine]. *Stalyi rozvytok: vyklyky ta zahrozy v umovakh suchasnykh realii*. Poltava: Nats. un-t im. Yurii Kondratiuka, 2024. 254-255.
- Mishchuk, H. Yu., and Yurchyk, H. M. "Problemy realizatsii sotsialnoi polityky u zabezpechenni zainiatosti osib z invalidnist v Ukraini" [Problems of Social Policy Implementation in Ensuring Employment of Persons with Disabilities in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 1 (2020): 71-77.
- Mykhailyshyna, D. et al. "Ukrainski bizhentsi. Maibutnie za kordonom ta plany na povernennia" [Ukrainian Refugees. Future Abroad and Plans to Return]. 2023. <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukrainski-bizhenczi.-majbutne-za-kordonom-ta-plani-na-povernennya.-tretya-hvilya-doslidzhennya.pdf>

- "OON. Otsinka vplyvu viiny na liudei vyjavyly mashtabni naslidky rosiiskoho vtorhnennia dlia ukrainskoho suspilstva" [UN. An Assessment of the Impact of the War on People Revealed the Large-scale Consequences of the Russian Invasion for Ukrainian Society]. <https://ukraine.un.org/uk/237104>
- Onikiienko, V. V. *Rynok pratsi ta sotsialnyi zakhyst naseleння Ukrainy: retro analiz, problemy, shliakhy vyrishennia* [The Labor Market and Social Protection of the Population of Ukraine: Retro Analysis, Problems, Solutions]. Kyiv: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2013.
- "Pamiatka uchastykam rosiisko-ukrainskoi viiny. Prava, oboviazky ta harantii sotsialnoho zakhystu" [Memo to the Participants of the Russian-Ukrainian War. Rights, Obligations and Guarantees of Social Protection]. 2023. https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/pamyatka-uchasnyka-vijny_2023-13-10-1.pdf
- Pankova, O. V., Ishchenko, O. V., and Kasperovych, O. Yu. "Sotsialno-trudova sfera Ukrainy u konteksti novitnikh vyklykiv tsyfrovizatsii ekonomiky" [The Social and Labor Sphere of Ukraine in the Context of the Latest Challenges of Digitalization of the Economy]. *Scientific achievements of modern society : abstracts of VIII International scientific and practical conference*. Liverpool, United Kingdom, 2020. 615-623.
- Poplavska, O. M., and Poliak, N. O. "Derzhavna polityka zainiatosti: zdotuky ta pereshkody na shliakhu podolannia bidnosti v Ukraini" [The State-Controlled Employment Policy: Achievements and Obstacles to Overcoming Poverty in Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 5 (2020): 233-241.
- Shtunder, I. O. "Pryroda stiikosti sotsialnoi sfery v umovakh shokovykh vplyviv" [The Nature of Stability of the Social Sphere in Conditions of Shock Effects]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 11 (2017): 11-16.
- Solohub, I. "Skilky v Ukraini pensioneriv ta yaki pensii vony otrymuiut?" [How Many Pensioners Are There in Ukraine and What Pensions Do They Receive?]. <https://voxukraine.org/skilky-v-ukrayini-pensioneriv-ta-yaki-pensiyi-vony-otrymuyut>
- "The World Bank. International bank for reconstruction and development". 2022. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099105408022290169/pdf/P179456044b242050b5ed0b8ae55bfe32f.pdf>
- "Vydatky na sotsialnu dopomohu" [Expenditures on Social Assistance]. Ministerstvo finansiv. 2023. https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance

Науковий керівник – Соболев В. М.,

доктор економічних наук, професор,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна